

HET VROEGE
CHRISTENDOM
&

DE ANTIEKE
MYSTERIECULTEN

THE UNIVERSE

ANCIENT MYSTERIES SOLVED

MORE 2
HISTORY

Ancient Mysteries

Onwetenschappelijke “populaire” benaderingen discrediteren thema

*"An erudite and well-researched book stuffed with plenty of controversial ideas."
—Book of the Year 1999, THE DAILY TELEGRAPH*

THE JESUS MYSTERIES

WAS THE "ORIGINAL JESUS"
A PAGAN GOD?

TIMOTHY FREKE & PETER GANDY

Franz Cumont

**LES RELIGIONS ORIENTALES
DANS LE PAGANISME ROMAIN**

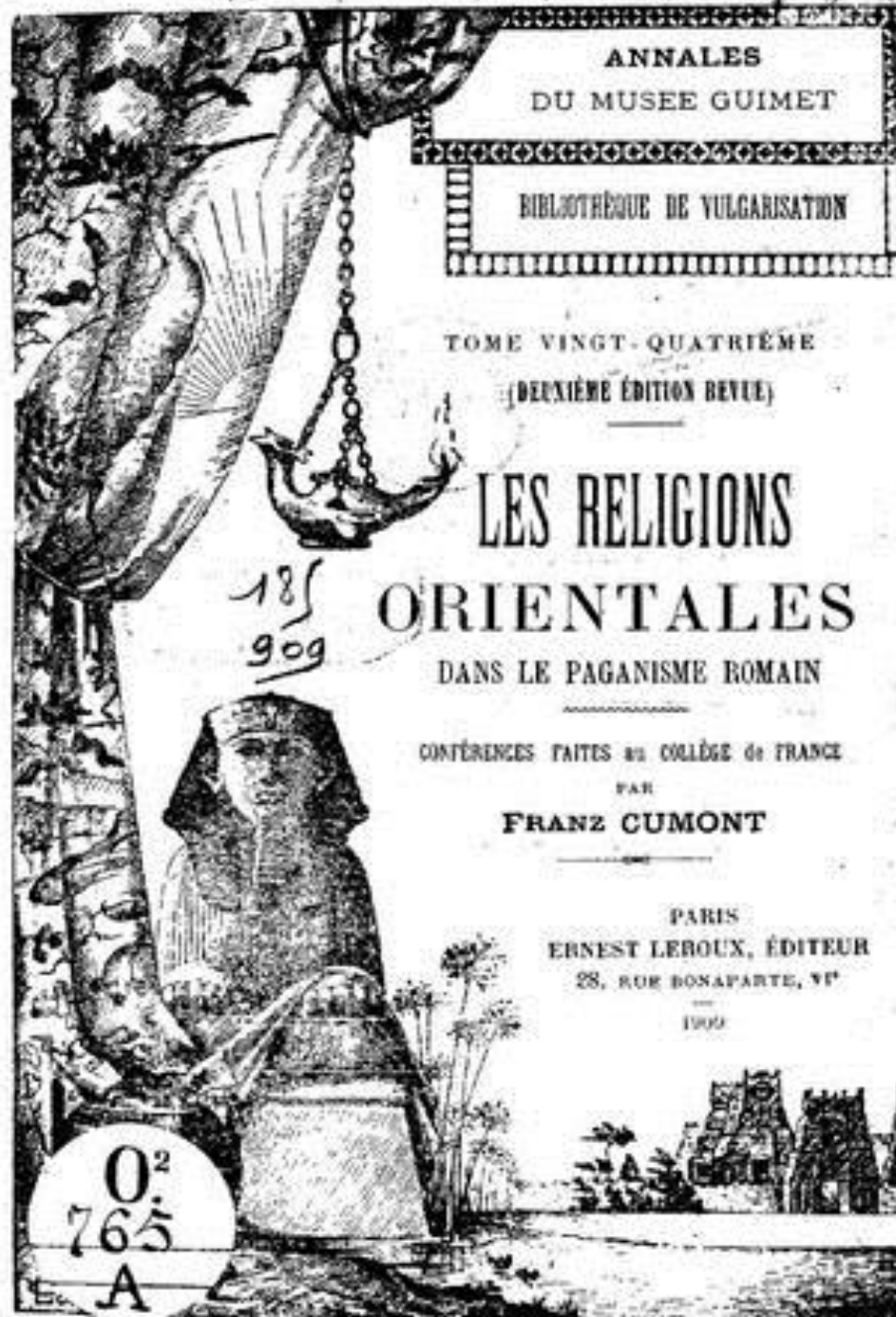
volume édité par

Corinne Bonnet & Françoise Van Haepere

avec la collaboration de Bastien Toune

ARAGNO

ANNALES
DU MUSÉE GUIMET

BIBLIOTHÈQUE DE VULGARISATION

TOME VINGT-QUATRIÈME

(DEUXIÈME ÉDITION REVUE)

**LES RELIGIONS
ORIENTALES**
DANS LE PAGANISME ROMAIN

CONFÉRENCES FAITES AU COLLÈGE DE FRANCE

PAR

FRANZ CUMONT

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

28, RUE BONAPARTE, 28

1909

FRANZ CUMONT

1868, Aalst – 1947, Brussel

Bibliotheca Cumontiana

Academia Belgica /BHIR / Brepols

- Scripta Maiora: net verschenen
- *Le symbolisme funéraire des Romains*

- Scripta Minora: net verschenen
- *Astrologie*
- *Manichéisme*

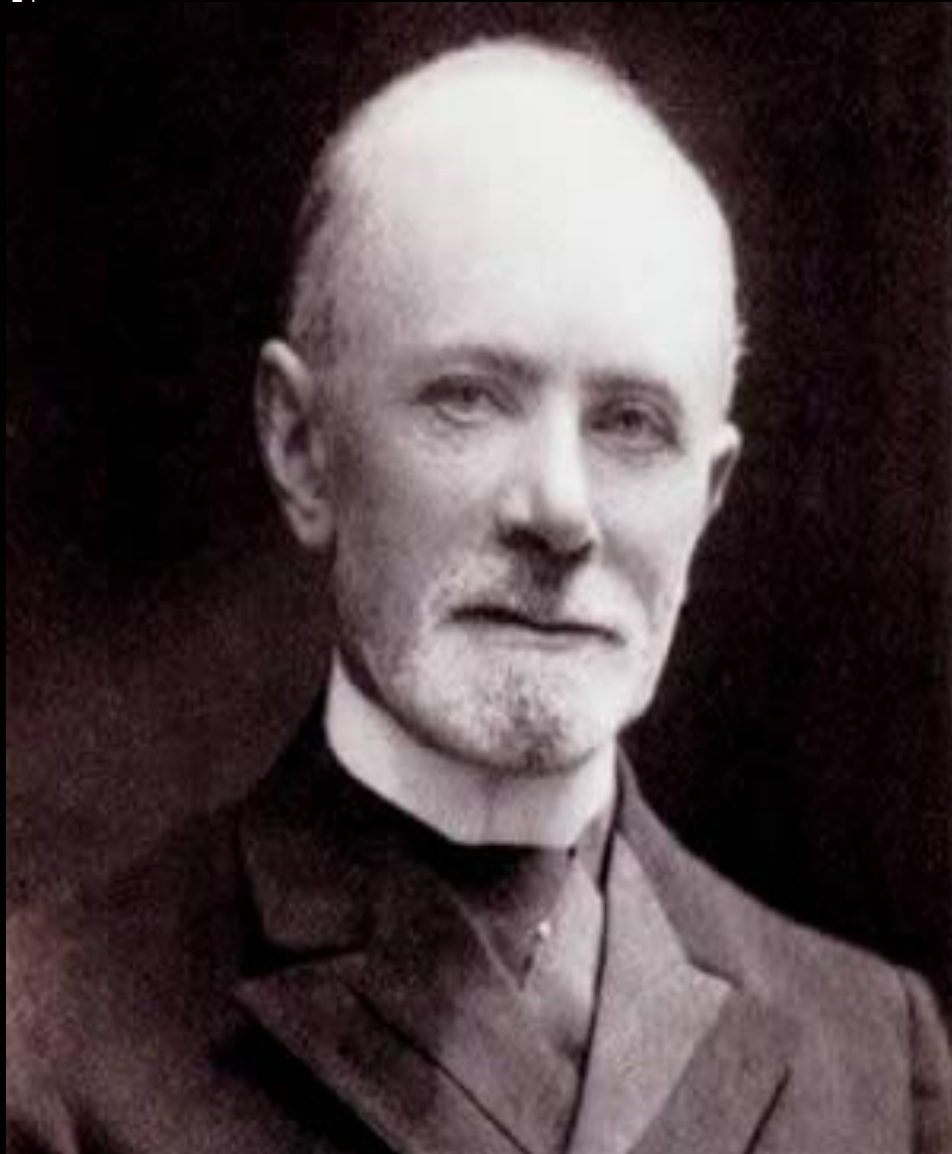
Richard Reitzenstein (1861-1931)

- Die hellenistischen
Mysterienreligionen :
ihre Grundgedanken
und Wirkungen. 1910,
1927³
- Das iranische
Erlösungsmysterium

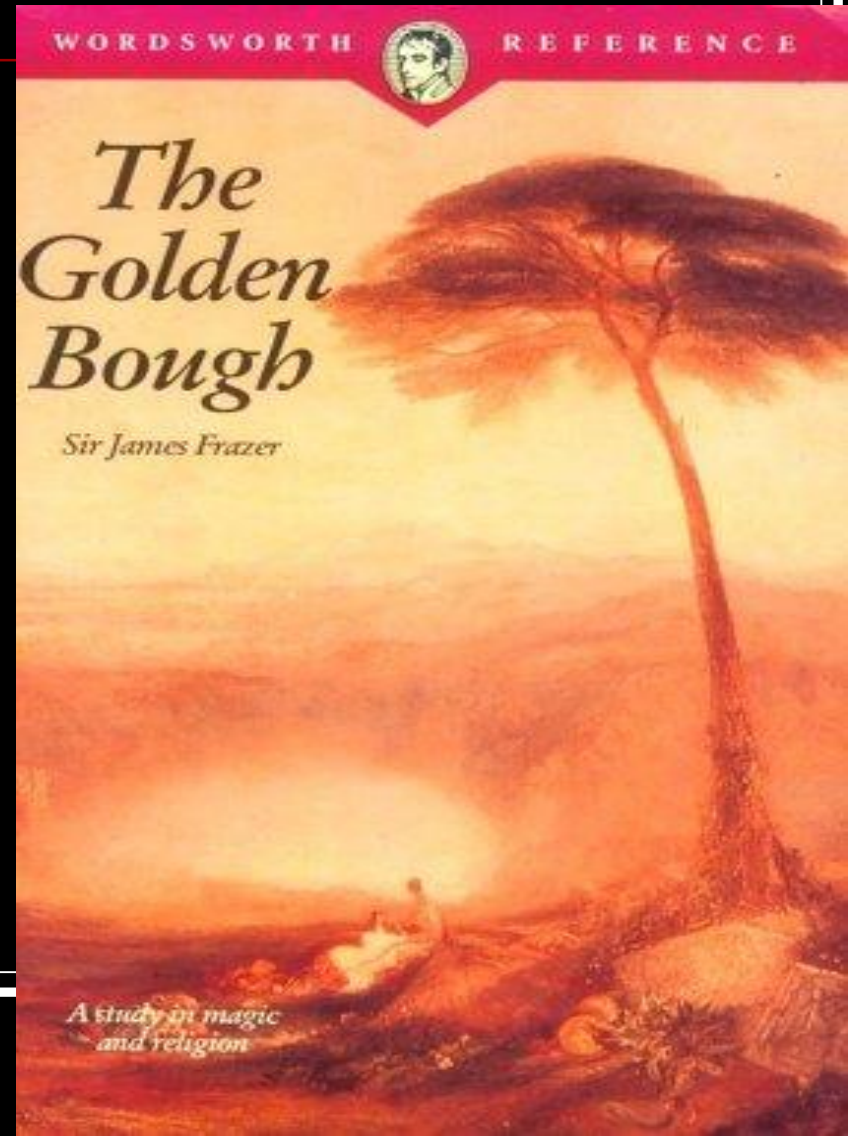
Alfred Loisy (1857-1940)

Les mystères païens et le mystère chrétien

James George Frazer

(Glasgow, 1854 – Cambridge, 1941)

Jan Bremmer (° 1944)

Recent Overzicht 2014 - Online

Walter Burkert (1931-2015)

Antike Mysterien

Die Lehre des Paulus, sterben mit Christus und Auferstehen mit Christus, bietet ein Modell, das auf die Mysterien nicht voll anwendbar ist und sich von diesen auch nicht herleiten lässt.

“esoterisch”: Griekse etymologie

- Eso-terikos naar binnen toe intern
- Exo-terikos naar buiten toe extern

- Pythagoras, Stelling van Pythagoras
- Vierkantswortel 2
- Geheimhouding Irrationale getallen
- Contra “harmonie” van wiskundige kosmos

Fyodor Bronnikov

Antieke Mysteriesculen

Grieks / Oosters-Hellenistisch

- Eleusis : Demeter & Persephone/Korè
- Samothrake : “Kabeiroi”
- Dionysos / Bacchanaliën
- Orphische Mysteries
- Attis & Cybele (Klein-Azië, Anatolië)
- Isis & Osiris (Egypte)
- Mithras (Perzië)

Artemis Efeze

Attis en Cybele

Antieke Mysteriesculen

Grieks / Oosters-Hellenistisch

- Eleusis : Demeter & Persephone/Korè
- Samothrake : “Kabeiroi”
- Dionysos / Bacchanaliën
- Orphische Mysteries
- Attis & Cybele (Klein-Azië, Anatolië)
- Isis & Osiris (Egypte)
- Mithras (Perzië)

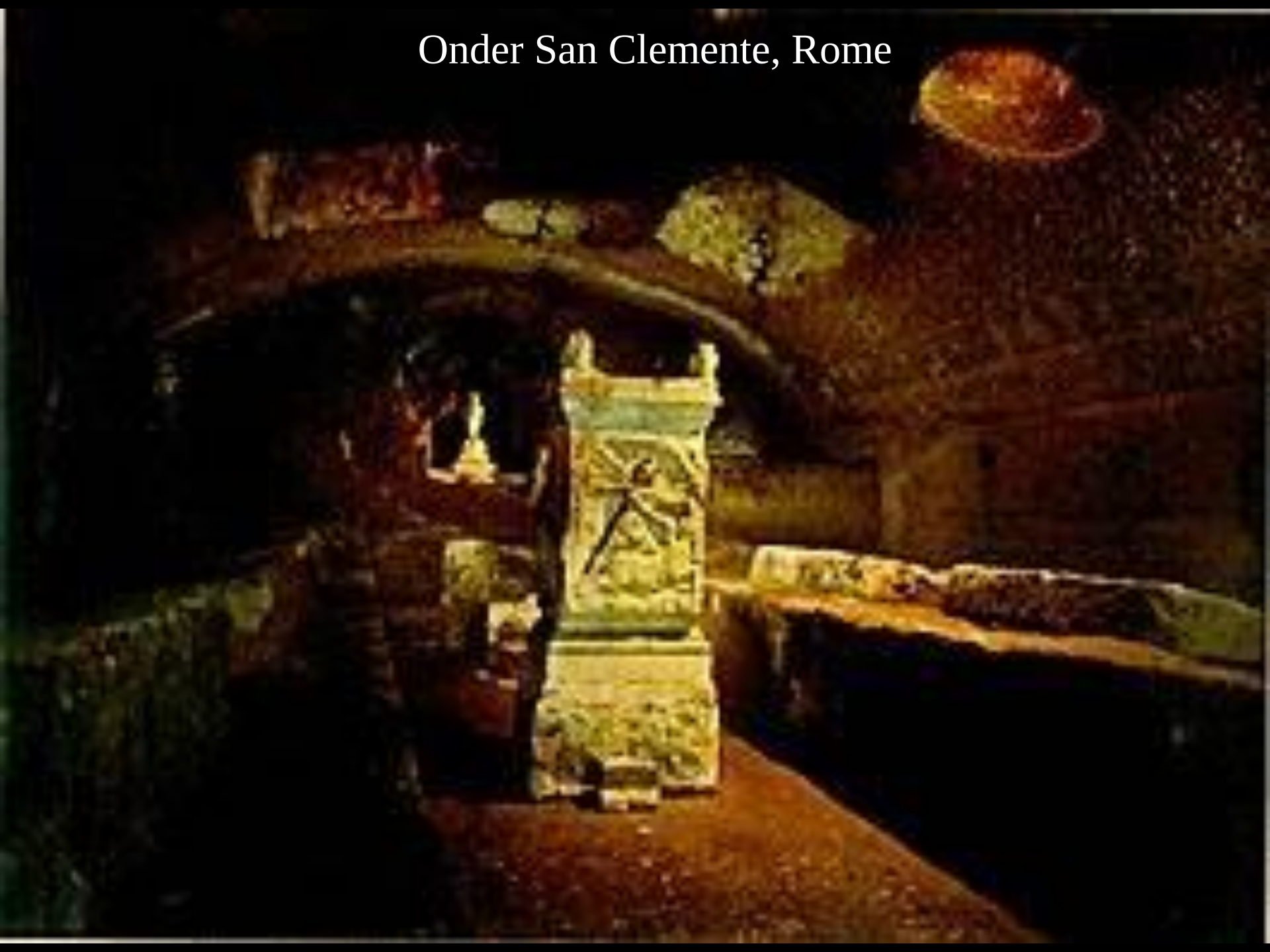
Osiris / Serapis =

Mithras

Onder San Clemente, Rome

Eigenschappen - clichés

- Vrijwillig: individuele, vrije keuze
- Geheim maar toch deels publiek
- Maakt deel uit van polis culten, polytheïsme
- Niet allemaal hellenistisch: Eleusis 7-6^{de}
- Geen onafhankelijke “religies”
- Niet *per se* Oosters (“mysterieuze Oriënt”)
- Niet *allemaal* en *enkel* over hiernamaals

Mysterie Geheimhouding

Muo / μύω = sluiten ogen, mond

- Aporrhèton wat niet mag gezegd worden
- Arrhèton wat niet kan gezegd worden

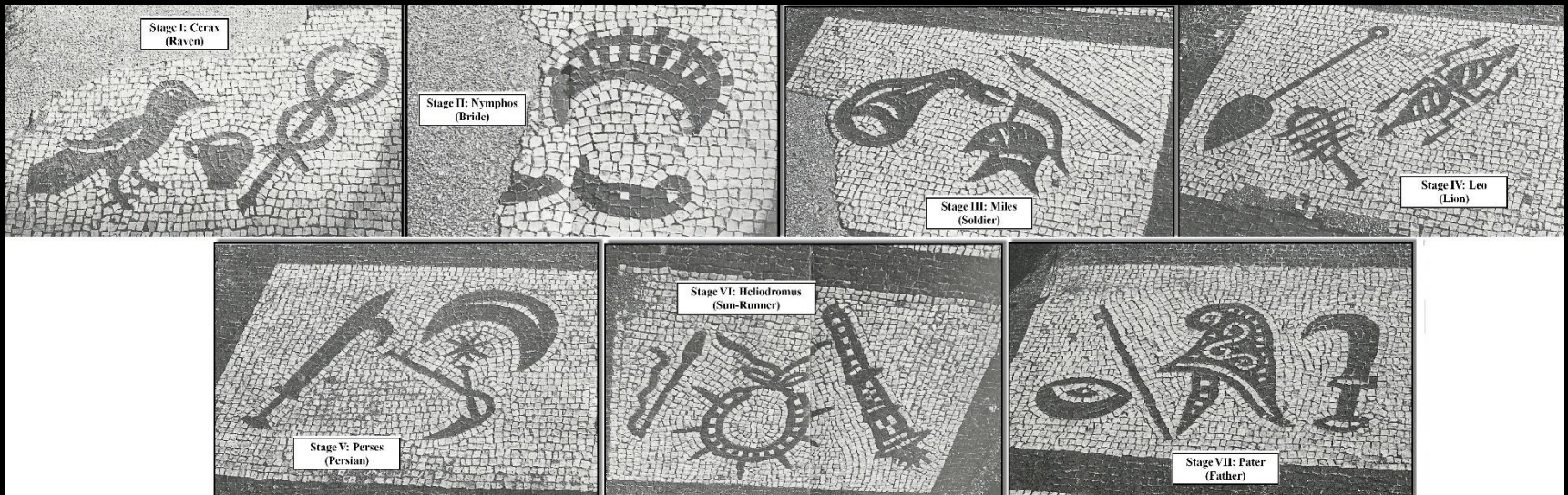
- Teletè inwijding, voleinding van rite
- Telestèrion inwijdingsgebouw, m.-tempel
- Orgia exciterende rite

Wat gebeurde er tijdens *teletè* ?

- Dromena *doen* rituele handeling
- Deiknumena *tonen* beelden symbolen
- Legomena *zeggen* mythe exegese

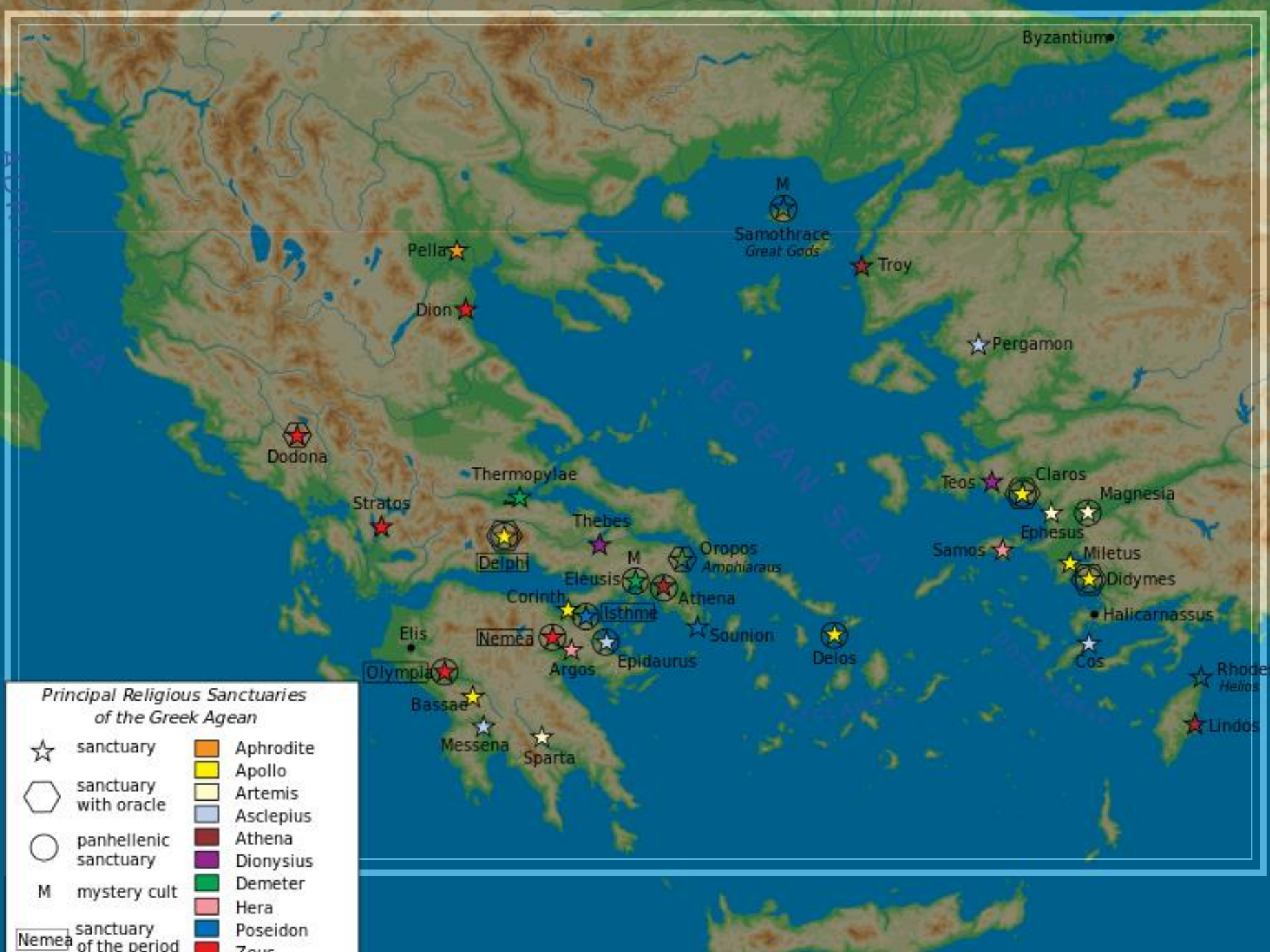
- Wat deed, toonde en zei men ? Giswerk

Verschillende graden van initiatie Mithras bv. 7 graden Raaf-Corax...

ELEUSIS

-
- *Epopteia* hoogste graad – “aanschouwen”
 - Kykeion – drank “drug” ?
 - Symbolische reis ? Door onderwereld ?
 - Symbolische objecten uit mand / in mand
 - Tonen van symbolen van vruchtbaarheid
 - Korenaar ? “Mand” ? Symbolen Pudenda ?
 - Lichteffecten ?

Mysteriën van Eleusis, Athene “Geheim” en (zeer) “Publiek”

- Demeter & Persephone / Korè
- *Homerische Hymne aan Demeter*, 7de e.?
- Roof van Persephone door Hades
- Helft jaar bovengronds-ondergronds
- Belofte van gelukzaligheid na de dood
- Voor wie ingewijd was in de mysteriën
- Triptolemos onsterfelijkheid instelling myst.

Roof van Proserpina – Persephone Onsterfelijkheid ingewijden Eleusis

Homerische Hymne aan Demeter

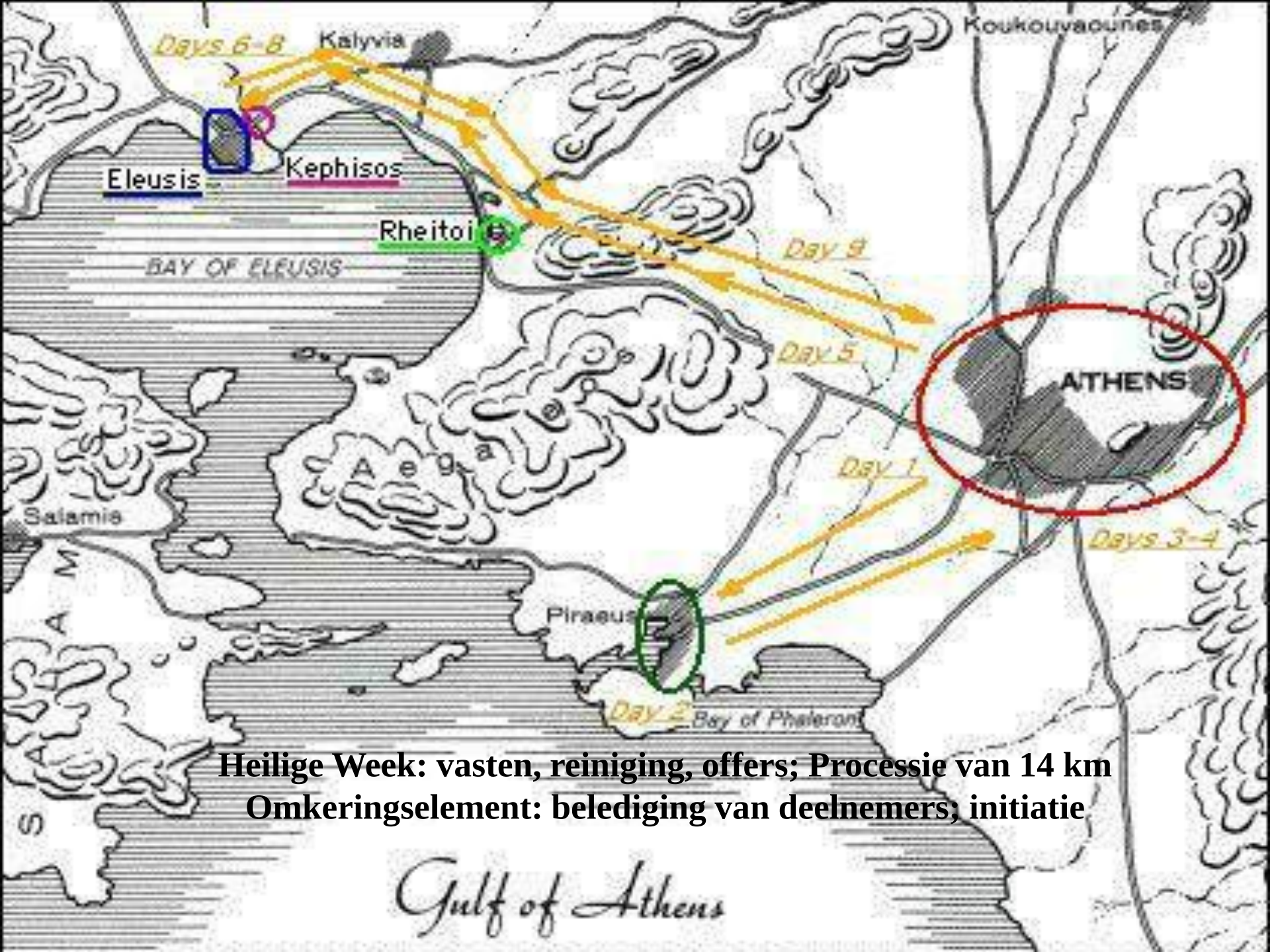
495 hexameters

- Vertelt mythe Demeter –Persephone
- Vertelt instelling van Mystериën Eleusis
- 7de eeuw voor Christus wellicht
- Zeer duidelijke belofte aan ingewijden
- Vers 480 e. v. Geluk hier op aarde
- Ander lot in hiernamaals voor ingewijden

Dèmètèr Gè Mètèr Aarde Moeder Korè “Meisje” Dochter

- Basis cultuur
- Gave van landbouw
- Dies-seitig (ook)
- Dionysos wijnbouw
- “Brood & Wijn”
- Basis hele Oudheid

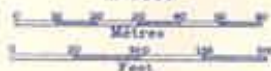
Heilige Week: vasten, reiniging, offers; Processie van 14 km
Omkeringselement: belediging van deelnemers; initiatie

Gulf of Athens

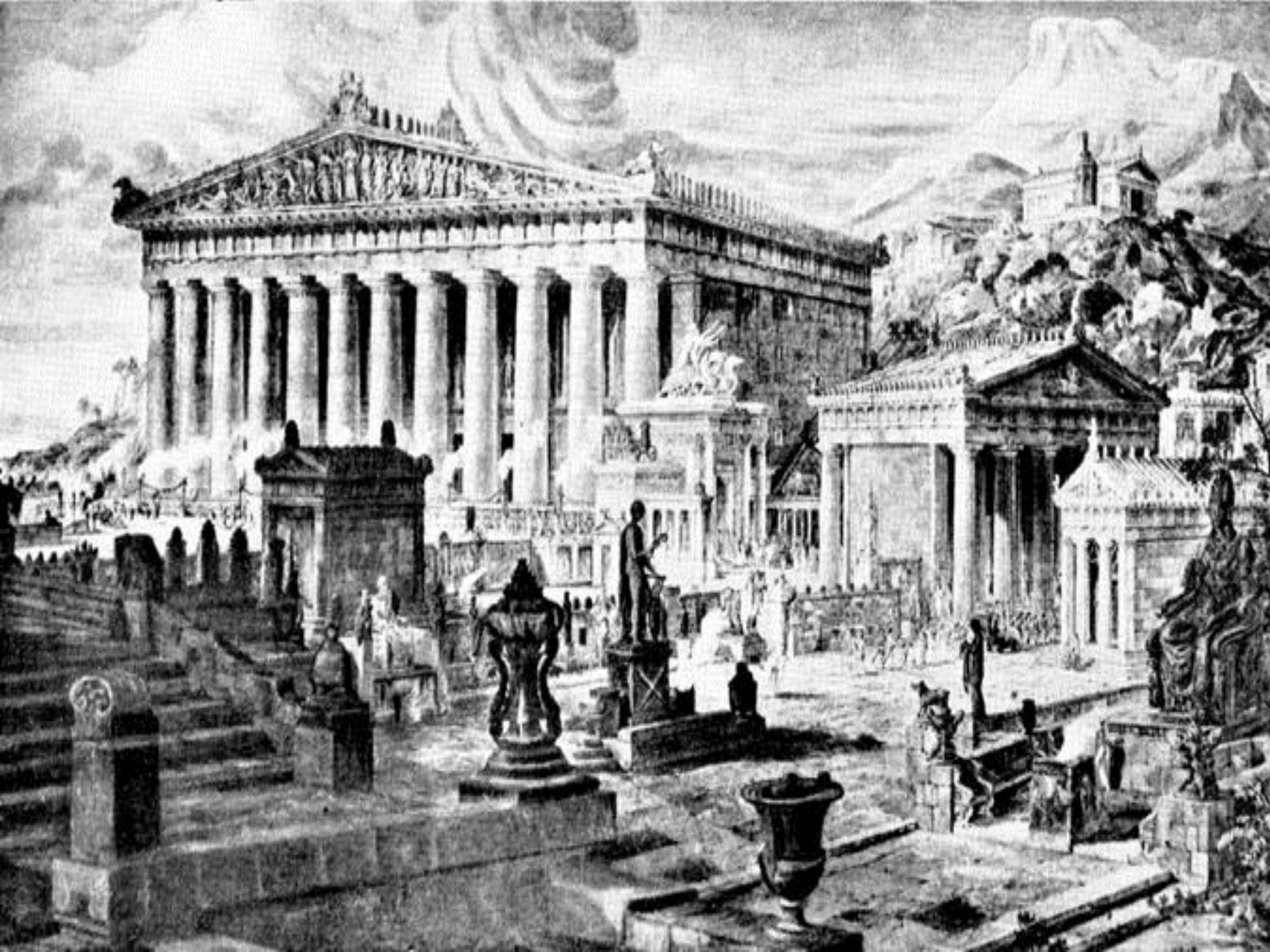

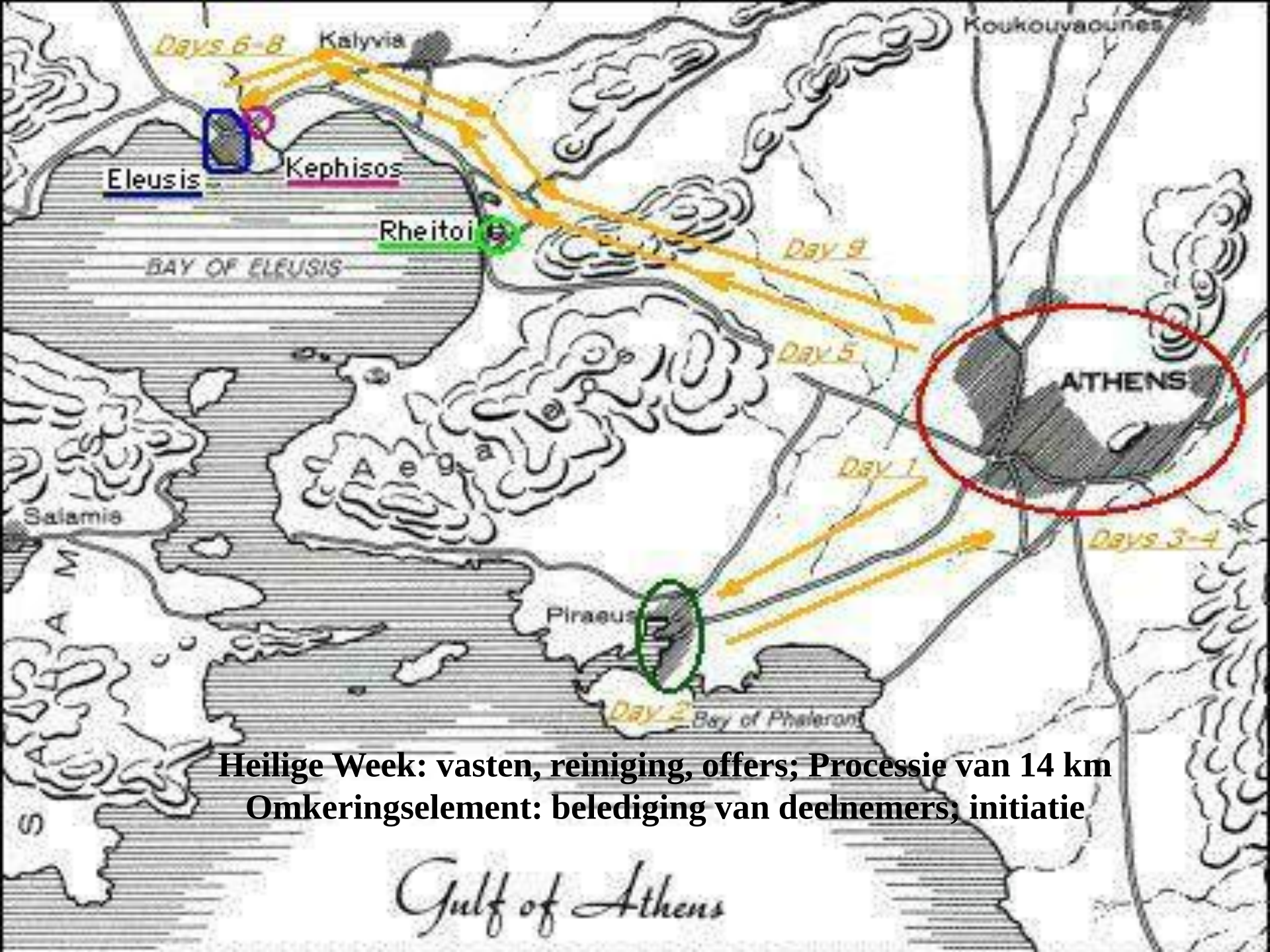

1:2000

Song, K. & J. H. Wagner & J. H. Wagner, 1994

Heilige Week: vasten, reiniging, offers; Processie van 14 km
Omkeringselement: belediging van deelnemers; initiatie

Gulf of Athens

Inwijdingen “Rites de Passages”

- Arnold van Gennep (1873–1957)
- Victor Turner (1920–1983)
- Cfr. “Studenten-doop”
- Loskoppelen van vroegere groep
- Overgangsfase, Liminale fase (omkering)
- Integratie in nieuwe groep
- Oorsprong Griekse mysteriën ?

“Kleine mysteriën” Agrai (bij Athene) Februari

- Mystès knielt in huid van een ram
- Toorts in de hand (niet aangestoken)
- Priesteres schudt wan (*liknon*) over hoofd
- Mystès hanteert slang (chtonisch-aarde)
- (heilig dier voor Demeter and Kore)
- Water wordt uitgegoten over hem
- Refs. 4 elementen vuur, lucht, aarde, water

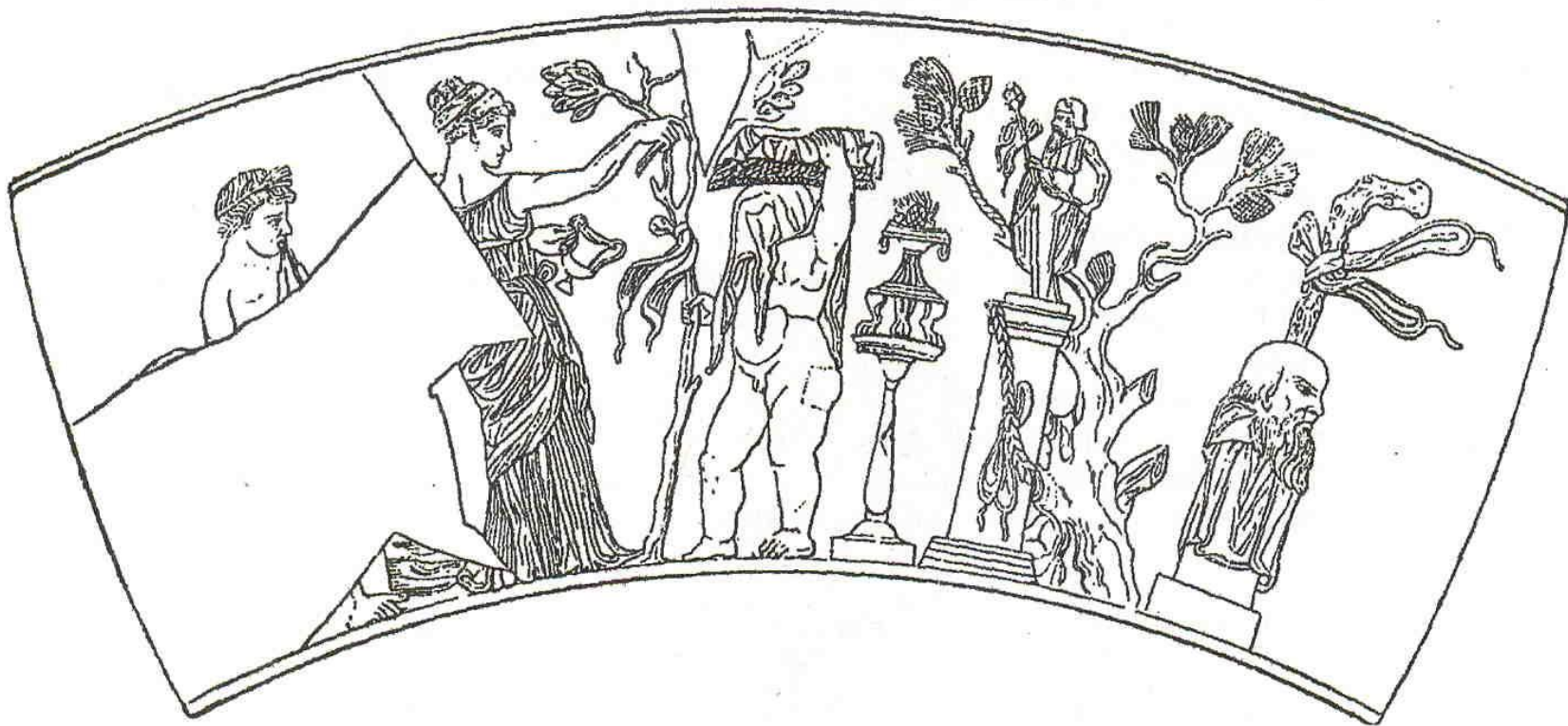
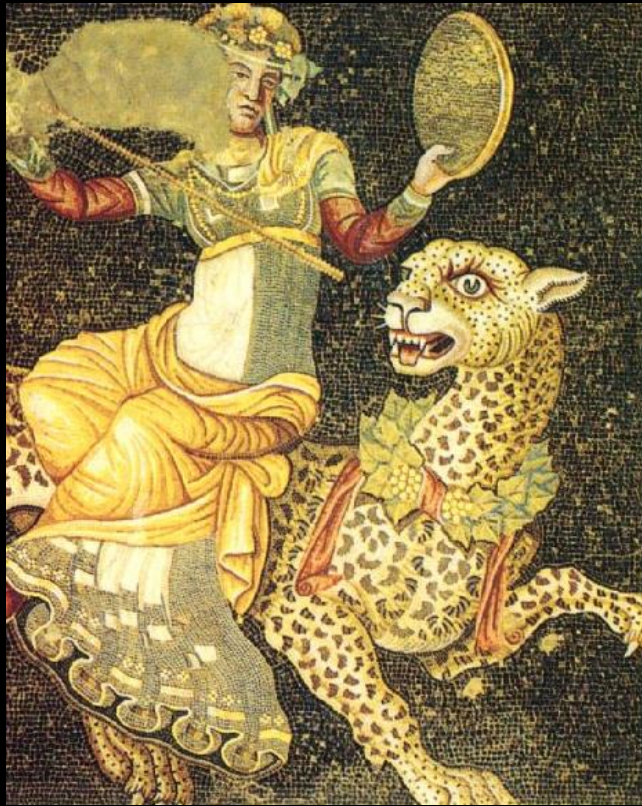

FIG. 13. — INITIATION BACHIQUE. PURIFICATION PAR L'AIR, L'EAU ET LE FEU.

Au milieu, l'initié, le visage voilé, porte sur la tête le van mystique et tient une branche de laurier, à laquelle est nouée une bandelette agitée par le vent. Devant lui, une femme l'asperge avec le contenu d'un canthare. Derrière lui, une pomme de pin brûle sur un *thymiaterion* (a) posé sur une table. Plus loin, à gauche, satyre jouant de la double flûte ; à droite, statuette de Priape, pin, masque de Silène, pedum, avec ténie flottante. — Verre de l'époque impériale trouvé en Étrurie. Musée des Offices. — Lovatelli, *Atti Acc. dei Lincei*, XIII, 1884, p. 591 ss. ; Amelung, *Führer in Florenz*, 1897, n° 243.

Dionysos – god van wijn en extase

Mainade: enthousiasmos “bezeten” door godheid “unio mystica”

Maenad by Brygos painter, 490 BC. Photo © Maicar Förlag - GML

Dionysos

Hieros Gamos

- Unio Mystica God – Mens
- Zoon van Zeus en Semele, sterfelijke vrouw
- Huwelijk van Dionysos en Ariadne, opnieuw godheid en sterfelijke vrouw
- Enthousiasmos: “intreden” van godheid in mens

Derveni (Thessaloniki) Papyrus Krater en Lamellae

Verlies van identiteit

- Overgang Individu – Groep
- Verscheurdheid
- Tragiek – ter ere van Dionysos
- Mythen over verscheurd worden en verscheuren
- Riten van verscheuren en verscheurd worden

Dionysos-Zagreus de verscheurde god Diasparagmos dieren en mensen

Orfische gouden dodenpassen “kaart” voor onderwereld

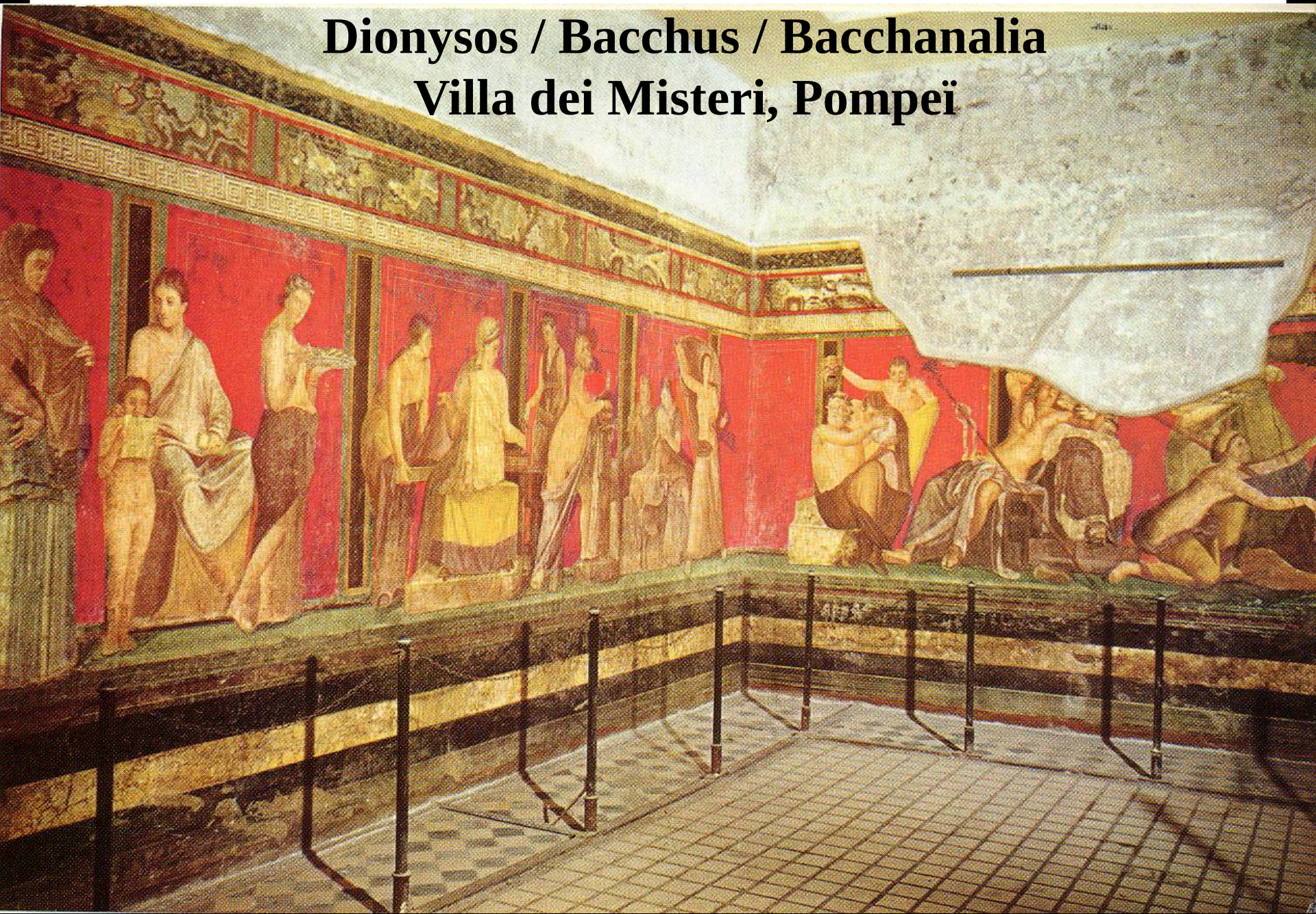

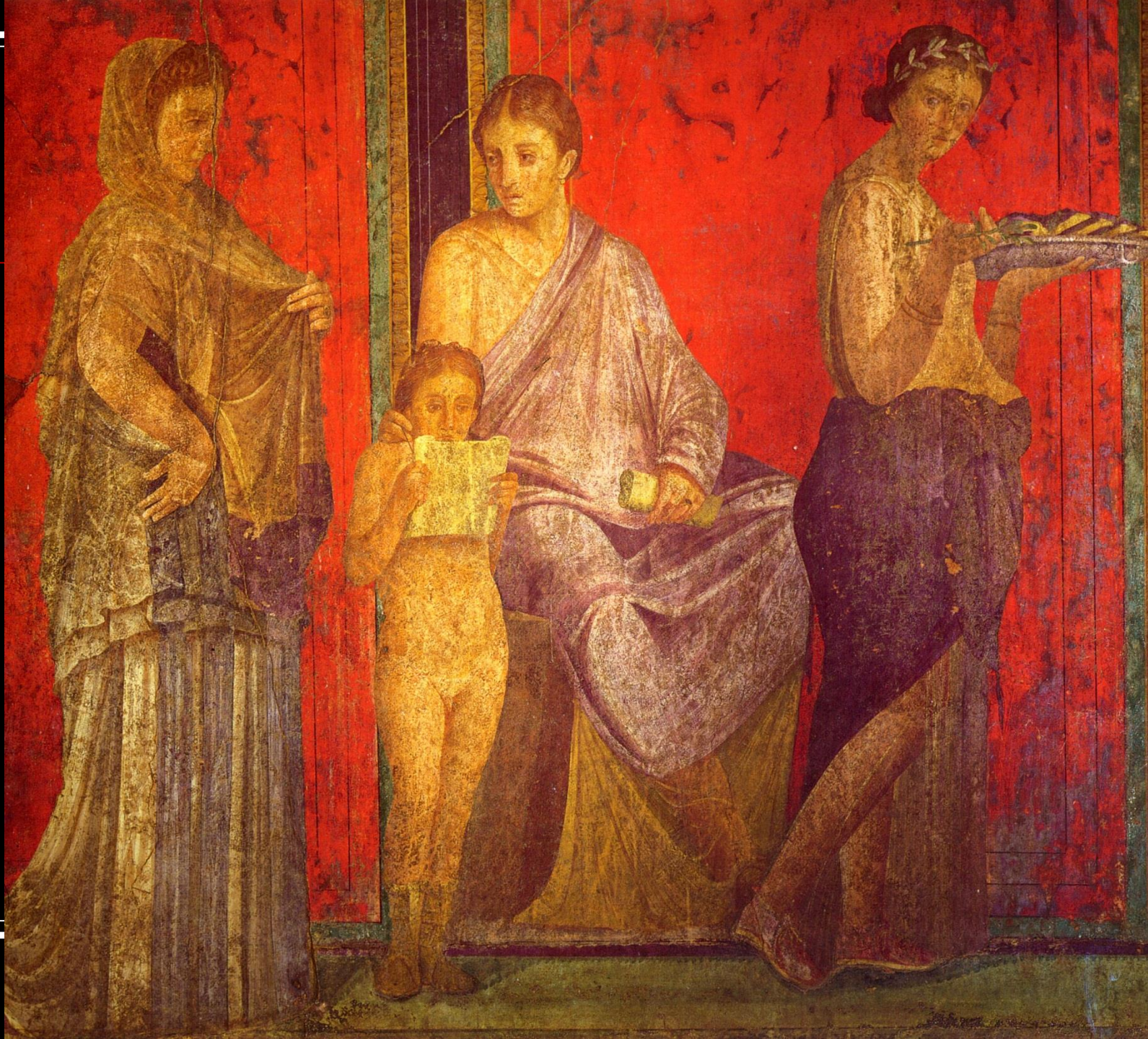

Link met Orfisme - Pythagorisme

- Onsterfelijke ziel in vergankelijk lichaam
- Orfische gouden grafteksten “lamellae”
- Pythagoras: filosofie van reïncarnatie
- Mobiel, geen vaste tempels / heilige boeken
- Plato spreekt van deur-tot-deur-propaganda

Dionysos / Bacchus / Bacchanalia
Villa dei Misteri, Pompei

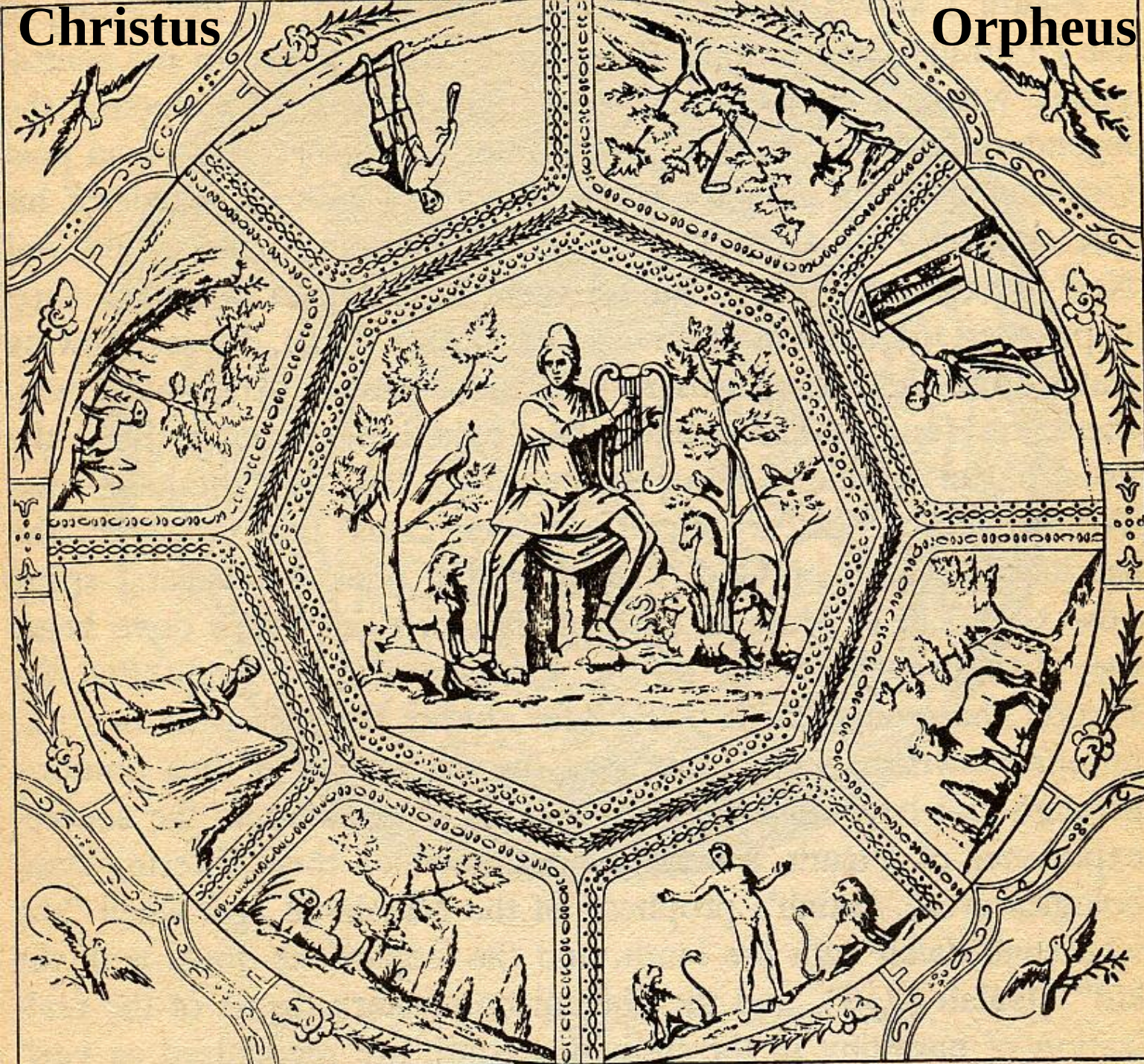

Christus

Orpheus

Bacchisch Symbolisme Romeinse Sarcophagen

Mysteriosophia

- Overgang Riten / Mythen naar Filosofie
- Pythagoreeërs / Orfici
- Plato (427-347 v.o.t.)
- Neoplatonisme:
- Jamblichus, *Egyptische Mysteriën* (300 o.t.)

Plato, Symposium

Socrates / Diotima / Alcibiades

Anselm Feuerbach

DE GRUYTER

Christoph Riedweg

MYSTERIEN- TERMINOLOGIE BEI PLATON, PHILON UND KLEMENS VON ALEXANDRIEN

UNTERSUCHUNGEN ZUR ANTIKEN LITERATUR UND
GESCHICHTE

DE
GRUYTER

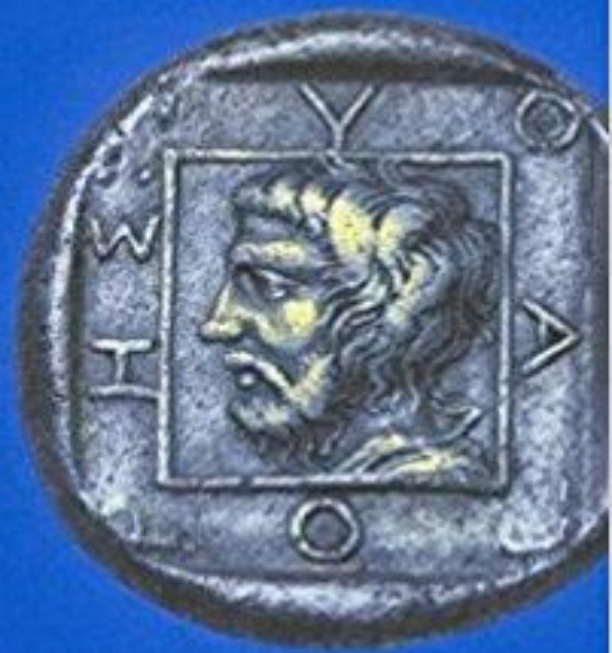
PYTHAGORAS

Christoph Riedweg

PYTHAGORAS

Leben · Lehre · Nachwirkung

C.H.Beck

Kennis over Mysteriën ?

- Ook via geschriften
- Aristophanes spottende allusies
- Plato, zeer veel: transpositie basis-schema
Eleusis en Bacchische Mysteriën op filo
- Ook in Joodse en Christelijke Geschriften
- Joodse “roman” *Joseph & Aseneth*

Banden Christendom - Mystериën

- Theologie / vergelijkende godsdienstwetenschap
- Extreem T.: uniek, goddelijk geïnspireerd zelfs
- Extreem VGW: volledig gekopieerd, zelfs geen historische Jezus, pure mythe / mysterie
- Middenposities mogelijk T: goddelijke inspiratie vertolkt in / via culturele context van die tijd
- Model van vergelijkbare religieuze fenomenen
- Rechtstreeks, onrechtstreeks, ...

Antieke Christenen hebben zelf parallellen aangeduid

- Apologeten, 2de eeuw Justinus, Tertullianus
- Duivelse imitatio Eucharistie
- Brood en Wijn maaltijd in Mithras Mysteriën
- Mysteriën zijn ouder dan het christendom
- Toch is overname niet heidens > christelijk
- Duivel wist op voorhand van eucharistie
- Daarom praeparatio / imitatio diabolica

Benadering deze lezing

A/ Chronologisch

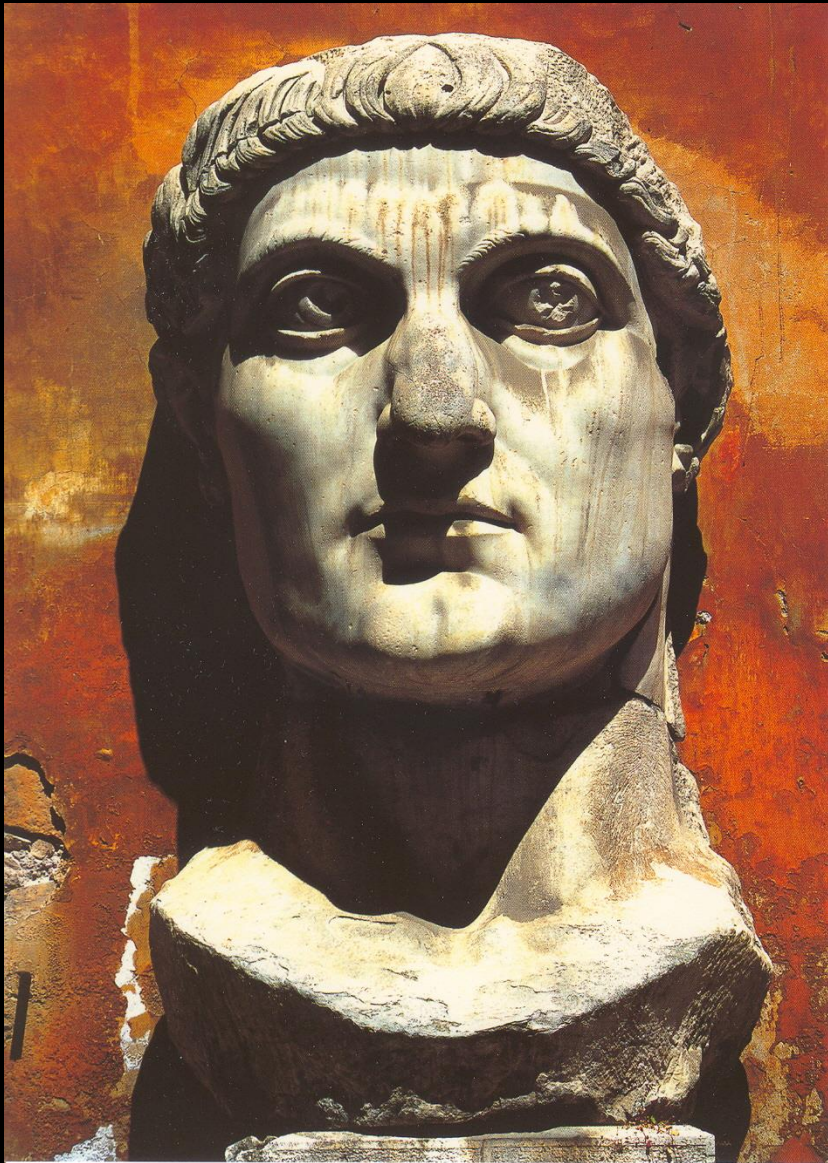
- Invloed op vroegste volgelingen “apostelen” ?
- Invloed op tweede generatie: Paulus van Tarsus ?
- Invloed op / door *heidense* christelijke *conversi* tweede-derde eeuw (Clemens v. Alexandrië) ?
- Invloed door massale bekeringen vierde eeuw
- Bewuste “acculturatie” met heidendom dr kerk ?
- Protestantse visie : vroegste christendom “puur”
- Vanaf 3de, zeker 4de eeuw heidense “corruptie”

Benadering deze lezing

B/ Inhoudelijk

- 0-schaal: enkel overname terminologie ?
- Inhoudelijk ? Methode ontkoppeling rite-mythe
- Rite initiatie, inwijdingsriten, doop bv.
- Mythe dood en verrijzenis Jezus // gedoopten

Constantijn de Grote (306-337)

Eusebius van Caesarea

Leven van Keizer Constantijn

- § 22 ...bekend met de mysteriën van ons geloof, converseerde hij in het binnenste van het paleis solitair met God
- § 29: ... inwijden in de mysteriën van de heilige doctrine ...
- Pasen fakkels en licht
- § 61: doop: krachten van mystieke woorden en heilzame water

Doop als Initiatie : Mysteriëntaal

Eusebius, *Vita Constantini* IV, 62

Ὁ μὲν δὴ ταῦτ' ἔλεγεν, οἱ δὲ τὰ νόμιμα
τελοῦντες θεσμοὺς ἀπεπλήρουν θείους καὶ τῶν
ἀπορρήτων μετεδίδοσαν, ὅσα χρή
προδιαστειλόμενοι. καὶ δὴ μόνος τῶν ἐξ αἰῶνος
αὐτοκρατόρων Κωνσταντῖνος Χριστοῦ
μυστηρίοις ἀναγεννώμενος ἐτελειοῦτο, θείας
τε σφραγίδος ἀξιούμενος ἡγάλλετο τῷ πνεύματι
ἀνεκαινοῦτό τε καὶ φωτὸς ἐνεπίμπλατο θείου...

Paulus: doop als mysteriën

1 Corinthiërs 15

■ Dood en verrijzenis van Christus centraal

Als er geen opstanding van de doden bestaat, is ook Christus niet opgestaan. [14] En als Christus niet is opgestaan, dan is onze prediking zonder inhoud en uw geloof leeg. [15] Dan blijken wij zelfs van God een vals getuigenis te hebben afgelegd; want dan hebben wij tegen God in getuigd dat Hij Christus heeft opgewekt wat Hij niet heeft gedaan, indien, zoals zij beweren, de doden niet verrijzen. [16] Want als de doden niet verrijzen, is ook Christus niet verrezen, [17] en als Christus niet is verrezen, is uw geloof waardeloos en ligt u nog in zonde.

Ravenna
Ariana Baptistery

**BAPTISTERY IN CHURCH
AT DURA-EUPOPOS**
(3rd C.)

Doop vroege christendom op Pasen

- Link datum Pasen en Doop, en inhoud !
- Rituele dood oude ik : onderdompeling
- Hergeboorte : “verrijzenis” uit het water
- Rituele eenwording met / Imitatio van de
- Dood en Verrijzenis van Christus
- Garantie op Opstanding Einde der Tijden

Volgt hieruit dat wij moeten blijven zondigen om de genade te laten toenemen? [2] Natuurlijk niet! Hoe zouden wij nog in zonde leven, wij die dood zijn voor de zonde? [3] Weet u niet dat wij door de doop, die ons één heeft gemaakt met Christus Jezus, delen in zijn dood? [4] Door de doop in zijn dood zijn wij met Hem begraven, opdat ook wij, zoals Christus door de macht van zijn Vader uit de doden is opgewekt, een nieuw leven zouden gaan leiden. [5] Want indien wij als het ware vergroeid zijn met zijn dood, moeten wij Hem ook volgen in zijn opstanding, [6] in de overtuiging dat onze oude mens met Hem gekruisigd is. Daardoor is aan het bestaan in de zonde een einde gekomen, zodat wij niet langer dienstbaar zijn aan de zonde. [7] Want wie gestorven is, is rechtens vrij van de zonde.

Indien wij met Christus gestorven zijn, geloven wij dat wij ook met Hem zullen leven. [9] Want wij weten dat Christus, eenmaal uit de doden opgewekt, niet meer sterft: de dood heeft geen macht meer over Hem. [10] Door de dood die Hij is gestorven, heeft Hij afgerekend met de zonde, eens en voorgoed; het leven dat Hij leeft, heeft alleen met God van doen. [11] Zo moet u ook uzelf beschouwen: als dood voor de zonde en levend voor God in Christus Jezus.

Brief aan de Romeinen 6:1-11

- Gedoopt in de dood van Christus
- Deelachtig aan zijn verrijzenis
- De oude, zondige mens sterft
- De nieuwe mens vrij van zonde verrijst
- Identificatie, “unio mystica” met de godheid
- Parallel Christus // Christen

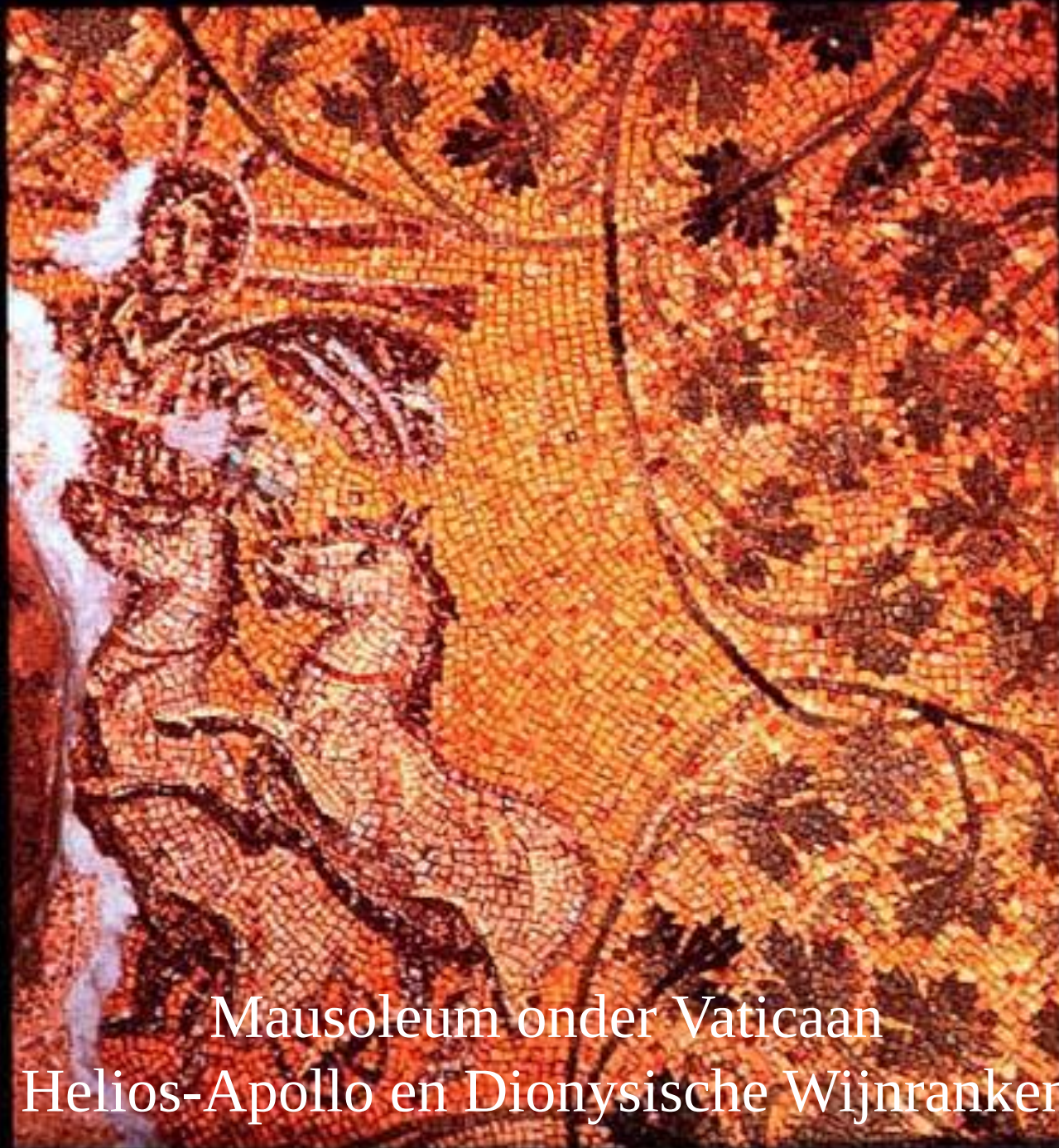
Johannes 6:35

“Brood uit de hemel”

- Jezus antwoordde: ‘Ik ben het brood om van te leven. Wie naar Mij toe komt krijgt geen honger meer, en wie in Mij gelooft krijgt nooit meer dorst. [36] Maar zoals Ik u gezegd heb: u hebt Mij gezien en toch gelooft u niet. [37] Allen die de Vader Mij toevertrouwt, komen naar Mij toe, en wie naar Mij toe komen, zal Ik nooit buitensluiten.

Ik ben de ware wijnstok en mijn Vader is de wijngaardenier. [2] Als een van mijn ranken geen vrucht draagt, snoeit Hij die weg. En als een rank wel vrucht draagt, snoeit Hij die bij, zodat ze gezuiverd wordt en nog rijkelijker vrucht draagt. [3] Jullie zijn al gezuiverd door het woord dat Ik jullie verkondigd heb. [4] Laten we met elkaar verbonden blijven, jullie en Ik, want zoals een rank geen vrucht kan dragen uit eigen kracht, maar alleen als ze verbonden blijft met de wijnstok, zo kunnen ook jullie geen vrucht dragen als je niet met Mij verbonden blijft. [5] Ik ben de wijnstok en jullie zijn de ranken. Alleen wie met Mij verbonden blijft – zoals Ik met hem – draagt rijkelijk vrucht, want los van Mij kunnen jullie niets. [6] Wie niet met Mij verbonden blijft, wordt weggegooid als een wijnrank: ze verdorren, men haalt ze bijeen en gooit ze in het vuur, waar ze verbranden. [7] Als jullie met Mij verbonden blijven en mijn woorden in jullie blijven, vraag dan wat je wilt, en het valt je ten deel. [8] Mijn Vader wordt verheerlijkt wanneer jullie rijkelijk vrucht dragen en jullie je mijn leerlingen betonen. (Joh. 6, 1-8)

Mausoleum onder Vaticaan
Helios-Apollo en Dionysische Wijnranken